

A NÉPMŰVELÉS BUDAPESTEN.¹

A XIX. századnak egyik legjellegzetesebb és legérdekesebb jelensége a mamuth-városok keletkezése. Többnyire bámulva dicsőítették ezt a fejlődést, de akadtak közgazdák és sociológusok, kik az ország testével arányban nem álló nagy vízfejnek nevezték gúnyosan a modern fővárosokat. Fejlődtek ezek a városok a viszonyok erejénél fogva, mintegy maguktól is, de növekedésükben több-kevesebb része volt a nemzetek versengő hiúságának, a kormányok öntudatos munkájának, városi politikájának. Magával a nagy ténynyel és sokfelé ágazó következtetéseivel mindenestre számolni kell. A nagyvárosok lakosságának jelentékeny része vagyontalan tömegekből áll, melyek, különösen a kereseti viszonyok rosszra fordulása idején, elégedetlenségre hajlanak s épen ezért könnyen izgathatók. A nagyvárosok túlnyomó többsége egyúttal főváros is, hol az államok legfőbb központi szervei, az országgyűlés, a kormány, a felső bíróságok székelnek. A tömegek támadása, sőt már az az aggodalom is, melyet ilyen mozgalmak lehetőségére kelthet, az állam központi szerveire egyoldalú nyomást gyakorolhat s az államot olyan irányba sodorhatja, mely a népesség többségét kitevő vidéki lakosság akaratának nem felel meg. Az 1871-iki Commune-lázadás után a francia köztársaság székhelyét Párizsból Versaillesba helyezte át, de a kamarák s a kormány nemsokára mégis visszatértek az annyit forrongott Párizsba. A modern állam, melynek széleskörű köz-igazgatási tevékenysége kihat az emberi élet minden terére,

¹ Budapest székesfőváros népjóléti központja népművelési szakosztályának alakuló ülésén tartott elnöki megnyitó beszéd, melyet szerzője a szerkesztő kívánságára írt le s tesz közzé.

feladatát csak akkor oldhatja meg sikeresen, ha állandó összeköttetésben áll a szellemi, társadalmi és gazdasági világgal, mely teljes erejével csak a fővárosokban lüktet. Képviselőnek, miniszternek, hivatalnoknak benn kell lennie az ilyen teljes élet gondolatébresztő, ihlető és tetterre indító környezetében, hogy alkalom- és időszerűt tudjon alkotni, különben a politika elválík az élettől. A modern állam természetének megfelelő székhely a nagyváros. A modern állam központi szervei nem menekülhetnek a nagyvárosi tömegek elől. A nagyvárosi tömegeket kell tehát cultur- és socialpolitikával az állampolgári öntudat olyan szintjére emelni, hogy politikai belértékűknél fogva ne legyenek többé veszedelmesek az államra. A legtágabb tér nyílik itt a népnevelő, népművelő munkára.

Budapestnek méltó büszkesége, hogy népiskoláira akkora áldozatot hozott. Belső terület és külső telek tele van szórva könnyen megközelíthető, egészséges iskolaépületekkel. A tankötelesek és tanerők aránya pedig oly kedvező, hogy nincsenek túlszűfolt osztályok. És mégis utánpótlásra, iskolán kívüli oktatásra csak kevés európai nagyvárosban van akkora szükség, mint éppen Budapesten. Széchenyi István fővárosfejlesztő terveinek szárnyát szegte a szabadságharcz mostoha kimenetele és az önkényuralom. Az 1867-iki kiegyezés két kis várost talált itt a Duna partján, melyet csak a modern Magyarország tudott párját ritkító tervszerűséggel és következetességgel méltó és nagy székesfővárossá kifejleszteni. Különösen a 80-as és 90-es években a Dunántúlnak, a Felvidéknek, de az ország más részeinek népessége is csak úgy rajzott fel Budapestre és ezek a bevándorlók igen különböző fokú műveltséget hoztak magukkal. Budapest tehát, még ha megelekednék is a tömegműveltségnek azzal a szintjével, melyet népiskolái adnak, nem érheti be csupán a tanköteles korban lévőkre szorítózkodó iskoláival, hanem culturtevékenységét ki kell terjesztenie azokuak a művelésére is, kik már serdült korban váltak a város lakóivá.

De szeretnénk azt is, hogy Budapestnek legyen meg a maga lelke, hogy városi egyéniség legyen sajátos szellemmel, mely polgárait áthatja s nekik más világvárosok és saját vidéki városaink lakosaitól eltérő jelleget ad. Csakhogy az ország különféle részeiből összevándorolt heterogén elemek egy vá-

rosszá csak lassan forrnak össze. Maga a bevándorolt első nemzeték rendszerint idegenként áll egymás mellett. Ha tehát az egybeolvadás folyamatát meg akarjuk rövidíteni, akkor az idők mulását felvilágosító, tanító munkával kell pótolnunk. Leginkább összeköthet bennünket a multak emléke és a jövő reménysége.

Ha az új Budapestnek nem is olyan hosszú történetét a néppel megismertetjük, nemcsak egy darab várostörténetet adunk, hanem adjuk jókora részét a magyar művelődéstörténetnek is. Budavárának a töröktől való 1686-iki visszafoglalása ugyanolyan világtörténelmi esemény volt, mint most Przemysl vagy Verdun ostroma, melyre akkor is odafigyelt az egész művelt világ. A velejárt rombolás is olyan teljes volt, mint a mostani ostromoknál. Utána száz évig a budai romhalmon alig épült más, mint néhány templom és kolostor. A szebb jövő záloga csak a földrajzi fekvés elrombolhatatlan előnyében és abban állott, hogy a mult nagyságán szívesen elmerengő nemzet emlékezetéből nem veszett ki az Anjouk és a Hunyadiak fővárosának ragyogó képe. Az első fővárosfejlesztő lépést Mária Terézia tette, midőn az egyetemet a XVIII. század 70-es éveiben Nagyszombatról Budára helyezte át. Utána a 80-as években II. József Pozsonyból szintén Budára hozta át az ország központi kormányzásait: a helytartótanácsot és a királyi kamarát, továbbá a legfőbb bíróságokat: a hétszemélyes és a királyi táblát. Mindez utóbb József nádor czéltudatos tevékenysége folytán Budát az ország kormányzati és közigazgatási központjává tette. A XIX. század első negyedében Magyarországnak még nem volt irodalmi gócpontja, hanem csak személyi központja a vidéken lakó Kazinczyban, ki az írók között óriási levelezésével létesített és tartott fenn összekötést. A helyzet Kisfaludy Károly Pestre költöztével ezen a téren is megváltozott. Vörösmarty és Bajza bevonásával kialakul az Auróra-kör és ezzel a pesti irodalmi élet. Megalakul a Nemzeti Színház és az Akadémia, épül a Nemzeti Múzeum. Széchenyivel a gazdasági tervek is testet öltenek, készül a Lánchíd és gyárak létesülnek. Kossuth *Pesti Hírlap*jával megalapítja a modern magyar hírlapirodalmat. 1848-ban azután átköltözik Pozsonyból Pestre az országgyűlés is. Kevés

országban forradt annyira össze az államalakulás a főváros-képződéssel, mint a mult század első felében minálunk. Az 1849-ki bukás egyidőre mind a kettőnek véget vetett, de az 1867-ki kiegyezés után a magyar államférfiak új nemzedéke az elejtett fonalat újból felvette. A munka nagy szervezeti törvény alkotásával kezdődött. Az 1870. évi X. t.-cz. a fővárosban tervezett nagy közmunkák végzésére külön tanácsot létesített és 48 nullió koronát bocsátott rendelkezésére, a mi akkor nagy pénz volt. Csakhamar kezdetét vette a dunai rakodók építése, a sugárút és a nagykörutak megnyitása. Az 1872. évi XXXVI. t.-cz. pedig Budát, Pestet és Óbudát jogilag is egyesítette s a helyibük lépett nagyvárosnak új, sajátos szervezetet adott. Száz év alatt mennyi fejlődés, mennyi haladás! A magyar erőnek, a magyar akaratnak, a magyar szervezőképességnek ez a nagyszerű megnyilatkozása nem száraz tananyag pár unalmas népies előadáshoz, hanem értékes didaktikai eszköz a faji öntudat, a nemzeti önbizalom és alkotó energiák kifejlesztésére.

A lendületes fejlődés olyan sugár, mely a multból jön és behat a jövőbe. A multban néhány vezető szellem végezte a munkát, népies korunkban a tömegek öntudatos collectiv erő kifejtésére van szükség. Bele kell hát vinni Budapest népébe annak a hatalmas hivatásnak tudatát, mely a magyar székesfővárosra Európa keletén épen most vár, midőn nyugaton valahára felfedezett és megismert bennünket nagy szövetségesünk: Németország, északon új életre ébredt régi történelmi társunk: Lengyelország, a Balkánon pedig letiport ellenségeink romjain bolgár és török fajrokonaink a dolgok új rendjét építik fel. Ha a dunai metropolis hatalmas hivatásának tudata gyárat és műhelyt, boltot és irodát betölt, akkor az eljövendő nagyság reménységében, a megvalósítás munkájában, a feladat szépségében belsőleg is egy várossá egyesülhetünk.

Az állam nem virulhat hazaszeretet nélkül, a község nem városszeretet nélkül. A népnevelő munkának egyik legszebb feladata, hogy Budapest népébe a városszeretetet beoltsa.

Minden intézményes munka két mozzanattól áll. Az egyik az a sajátos szakmunka, egészségügyi, gazdasági, socialis vagy tanügyi, mely az intézménynek a maga sajátos jellegét meg-

adja. A másik a szervezet. A kettőnek összhangzatos megoldása biztosítja a sikert. Hiába tartanak szebbnél-szebb előadásokat, ha nincs hallgatóság. Hiába létesítenek könyvtárakat a legérdekesebb, a leghasznosabb művekből, ha nincsenek olvasók. Hiába rendeznek népies színelőadásokat és hangversenyeket, ha nincs közönség. A tömegek közönye a legszívósabb népművelő munkás erejét is megbénítja. A magyar emberben megvan a tudás vágya, meg a kulturérzék. Ha tehát a magyar tömegek a népműveléssel szemben közömbösekknek látszanak, akkor elsősorban az actio szervezetében kell a hibát keresnünk.

Szervezeteinknek minden téren egyik legnagyobb baja, hogy intézményeink nem támogatják, nem egészítik ki kölcsönösen egymást, hanem inkább izolálódnak s nem kapcsolódnak össze szerves rendszerré. A tanügy terén egészséges, játékos óvodának kellene előkészítenie a népiskolát, a népiskola felső tagozatának pedig át kellene vezetnie a szabad-oktatáshoz. Az elemi iskola V. és VI. osztályát, meg az ismétlőiskolának nevezett továbbképző-népiskolát s az ezzel rokon ipari és kereskedői tanonc-iskolát már joggal tekinthetjük olyan intézeteknek, melyek a tankötelezettség védelme alá helyezett, a kötelezettség elvén alapuló, magasabb népművelőmunkát végeznek, honnan sima az átmenet a szabad népműveléshez. A népiskolának ebben a felső tagozatában meg kell tanítani a serdülő gyermeket egy munka, egy könyv okszerű elolvasására. Meg kell vele az olvasást és a könyvet szerettetni. Fel kell benne kelteni a becsvágyat bár még oly kicsiny könyvtár alapítására. Bele kell nevelni azt a meggyőződést, hogy a ki művelődését a népiskola befejeztével lezárja, a létért való mindig nehezebbé váló küzdelemben és a gazdasági versenyben elbukik. És ennek kapcsán meg kell vele ismertetni a további önképzés, a további művelődés és a szabad tanulás lehetőségét, módját és alkalmait. Annak, a ki a népiskola felső tagozatát elhagyja, valóságos életszükségletének kell lenni, hogy ismeretterjesztő előadásokra, színházba és hangversenyre járjon, a nyilvános könyvtárakat használja, keresetének egy töredékét könyvek szerzésére fordítsa. A népiskola ilyen előkészítő munkája nélkül valósággal a levegőben függ a szabad

népművelés egész rendszere. A ráfordított fáradság és költség alig fog igazi arányban állani az elért eredménnyel.

De a székesfőváros népjóléti központja népművelési munkájának kiépítésével nem várhat addig, míg a jelzett irányban még kiegészítésre szoruló népiskola imént előadott előkészítő munkáját már kifejtette. Egyelőre a szabadoktatásnak önmagán kell segítenie. Bevezetésül előadásokat kellene tartani és népies ismertetést iratni magáról a szabadoktatásról, melyek rövid tájékoztatást nyújtanának az iskolán kívüli tanulás módjáról és alkalmairól. Egyetemeinken is nagy baj, hogy a középiskoláról feljövő ifjú nem kap eligazítást abban a tekintetben, hogy mit nyújt, mi mindent tanít az egyetem. Mennyivel kevésbé tudja megítélni az a gyári munkás, hogy szabad tanulását hol kezdje. Egy előadás Shakespeare szomorújátékairól vagy a víz és a levegő vegyi összetételeiről alig alkalmas kezdet arra, hogy a nép egyszerű fia a művelődés hasznát belássa.

Gondoskodni kell továbbá olyan, inkább külső eszközökről is, melyek a tömegek érdeklődését a szabadoktatás intézményei iránt felkeltik, főleg igazán közismertté kell tenni a művelődés különféle lehetőségeit, mit leginkább a plakátolás központosítása, általánossá és hozzáférhetővé tétele által lehet elérni. Ezen a téren hálás feladat vár a népjóléti központra. A szabadoktatással foglalkozó egyesületek előadásaik idejét, helyét és tárgyát, a népkönyvtárak helyiségük címét és kiköszönési óráikat, a színházak és zenekarok népies előadásaik idejét, műsorát és helyárait, a múzeumok az egyes táruk ingyenes nyitási napjait közölhetnék a központtal, mely ezeket az adatokat hétről-hétre áttekinthetővé csoportosított és tetszetősen kiállított egységes népművelődési hirdetésbe foglalná össze s gondoskodnék arról, hogy a plakátokat gyárakban, műhelyekben, raktárakban, irodákban, szóval mindazokon a helyeken, a hol a népművelés szempontjából tekintetbe jövők tömegesebben vannak alkalmazva, kifüggeszszék. Ha ebzárlatról, ha az adóalanyok és adótárgyak összeírásáról szóló felhívásokat tízezerrel lehet terjeszteni, akkor e kis kulturplakátok számára is meg lehet mindenütt a nekik való csekély helyet találni.

De nemesak a hirdetést, magát a népművelődési alkalmatosságot: a szabadelőadást és a népkönyvtárat is közelebb

kell hozni a néphez, ki kell vinni a külvárosokba, a munkásnegyedekbe. Azt, hogy testileg fáradt ember munka után hosszabb utazást tegyen, nem igen várhatjuk. Legtöbbnyire ideje sínes hozzá. De ha közelben talál művelődésre vonzó alkalmat, fáradtan is szívesen betér. Itt jó hasznát lehet venni a székesfőváros modern iskolaépületeinek, különösen a tágas tornatermeknek.

A népművelésnek egyik leghatásosabb eszköze a szabad-előadás. A szabad-előadások dolgával nálunk külön szakszerv: az Országos Szabadoktatási Tanács foglalkozik, annak feladata, hogy az egész nagy problémát rendszeresen feldolgozza. De minden népműveléssel foglalkozó tényezőnek állandóan hangsúlyozni kell, hogy felolvasások tartását lehetőleg mellőzzük, a súlyt az élőszóval való eleven előadásra helyezzük, mely a figyelmet valósággal kikényszeríti és az olvasott szónál hasonlíthatatlanul mélyebb benyomást tesz. Ha országos kapacitást sikerül népies előadás tartására megnyerni, hallgassa minél nagyobb közönség. A rendes szabad-előadás hallgatósága azonban ne legyen túlságosan nagy, mert csak az esetben lehet előadás után az anyagot a hallgatókkal megbeszélni, ennek kapcsán a meg nem értett részeket újból megvilágítani, a kiegészítés iránt mutatkozó érdeklődést kielégíteni, továbbolvasásra felvilágosítást adni. Az ilyen megbeszélésből azonfelül maga az előadó is rendkívül sokat tanul, látja, mit értenek meg, mi kelt érdeket, melyek azok a dolgok, mik beható magyarázatot igényelnek. Egyetemi előadások utánzására való törekvést mindenestre kerülni kell. Minthogy pedig a szabad-előadás művészete nincs mindenkinek megadva, megfontolást érdemel, hogy szabad-előadások rendszeres és szakszerű tartására nem kellene-e a székesfővárosnak néhány főhivatású egyént alkalmazni. Budapesten a szabad-oktatással az egyesületek egész sora foglalkozik és nagy hibát követne el a népjóléti központ, ha ezeket az egyesületeket eddigi szabad mozgásukban korlátozná. Egyik fontos hivatása lenne azonban a központnak, hogy az egyesületek között az előadások tárgya, ideje és helye tekintetében a czélszerű munkamegosztást közvetítse, mindhárom tekintetben a hézagokat előadások rendezése útján is kipótolja s így a szabad-oktatást a székesfőváros egész területén szerves egészszé kerékítse ki.

Azok sorában, kik Budapesten nőnek fel, a székesfővárosi népiskola-ügynek mai fejlettsége mellett analphabéták csak elenyészően kis számmal akadnak. A bevándorlottak között azonban az analphabéták száma elég jelentékeny. A háború után pedig, mikor majd az építkezések és közmunkák megindulnak, az újabb bevándorlókkal az analphabéták száma még inkább emelkedni fog. Nagyvárosban az analphabéta, a ki a felírásokat, hirdetéseket, felhívásokat nem képes elolvasni, nagy nyűg s e mellett testi épségét s anyagi érdekeit a legkülönbözőbb veszedelmek fenyegetik. Fontos feladat lesz tehát ezeknek írásra és olvasásra való megtanítása. Minthogy pedig az analphabéták a külvárosok egész területén elszórva laknak, a számukra rendezendő tanfolyamokat decentralisálni kell s a tanítás sikerének érdekében 10-15-ös kisebb csoportokat kell alakítani. A háború folyamán, sajnos, meg kellett szoknunk, hogy az állam sokszor lényegtelen célból személyi szabadságunkat lényegesen korlátozza. Annak a sok bajnak elkerülése végett, a melyet nagyvárosokban az analphabéták jelentékenyebb száma okoz, megfontolást érdemel, nem kellene-e Budapest székesfőváros területén az írni és olvasni nem tudók és 42 éves kort még meg nem haladott felnőttekre nézve a tankötelezettséget törvényhozás útján behozni. Természetes, hogy a tankötelezettség csak a legegyszerűbb ismeretek elsajátítására nélkülözhetetlenül szükséges rövidebb esti tanfolyamokra korlátozódni.

Az élőlőszóval való tanítás mellett a népművelés legfőbb eszköze a könyv. Az a nemzet, melynél az irodalmi nyelv egészen közel áll a népnyelvhez s a melynek alsó rétegeit nem választják szét tájszólások, abban a rendkívül kedvező helyzetben van, hogy nagy költőinek remekeit adhatja a nép kezébe. Görögországban, hol a művelt középosztály azonban, hogy nyelvét mind közelebb hozza a classikus ógöröghöz, a köznép pedig szláv és albán elemekkel át-meg átszótt nyelvet beszél, alig gondolhatnak arra, hogy az újjörög irodalom legkiválóbb termékeit bevigyék a nép közé. Mennyivel kedvezőbb e részben a mi helyzetünk, hol Petőfi és Arany éppen a nép nyelvét emelte művészi tökélyre. Ha irodalmunk színeiből-javából valóban olesó tömegkiadásokat rendezünk, már is

sokat, igen sokat nyújtunk népünknek. Persze e mellett nagy szükség van egyenesen a nép számára írt, különösen ismeretterjesztő könyvekre, melyeknek nem szabad sem népieskedőknek, sem szakszerűsködőknek lenniök. Sok úgynevezett népies könyv olvasása közben a népszínművek műparasztja jut eszünkbe, kit a falu népe bizony nem ismerne el a maga fajtájának. A műszavakkal dobálódzó, adathalmazban vájkáló tudakosság pedig a könyvet a népnél egyenesen ellenszenvenessé teszi. A rövid, világos, szóvirágtól mentes, de azért helyenkint meleg és lendületes előadás az, a mi a legműveltebb és a legegyszerűbb ember ízlését egyaránt kielégíti. Nem szabad továbbá szem elől téveszteni, hogy a fővárosnak nagyobb látókörben, szélesebb viszonyok között élő, mozit néző és boulevardlapokat olvasó, türelmetlenné, idegessé vált lakossága számára egészen más olvasmány való, mint a falu és a kisváros népének.

Könyvkiadó-ügyünknek mai, sok tekintetben fejletlen állapot mellett a valóban hasznos könyvet leginkább könnyen hozzáférhető népkönyvtárak szervezése útján lehet a tömegek kezébe eljuttatni. A magyar népkönyvtár-ügy kifejllesztése körül a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa mind elméleti, mind gyakorlati téren számottevő eredményeket ért el. Itt elég tehát csak azt hangsúlyozni, hogy a könyvtáralapításnál és szervezésnél talán még fontosabb jó könyvtárnok beállítása. A jó népkönyvtárnok feladata elsősorban nem az administratio ellátásában, a könyvek raktározásában, nyilvántartásában és kikölesönzésében, hanem abban áll, hogy minden olvasónak a neki való könyvet adja a kezébe. A tanult embernek is igen sokszor mástól kell tanácsot kérnie olvasmányai tekintetében. Mennyivel inkább áll ez a nép egyszerű fiára nézve, a kinek a dolog természeténél fogva nem lehet áttekintése sem a szépirodalom, sem a népies szakirodalom felett. Olyan könyvtárnokra van tehát szükség, a ki az olvasót tapintatos módon kikérdezi s azután az egyéniségének, képességének, érdeklődésének és szükségleteinek leginkább megfelelő könyvet ad a kezébe. Megfontolást érdemel, nem kellene-e a budapesti népkönyvtárak kezelésére főhivatású szak-könyvtárosokat alkalmaznunk.

Az alacsonyabb műveltségűek sorában már most is sokan vannak, a kik könyvet tulajdonul óhajtanak birni. Ha pedig népiskoláink a könyv iránti szeretetet és házi könyvtár alapításának vágyát a tömegekben majd rendszeresen felkeltik, még nagyobb lesz a népies könyv kelendősege. Jól tennék hát népművelő-egyesületeink, ha csekély díjfizetés ellenében évenként 3—4 könyvből álló kis csoportot juttatnának az olvasóknak, mely könyveket saját ízlésüknek és szükségletüknek megfelelően nagyobb jegyzékből maguk választhatnák ki.

Minden hatósági és egyesületi munkánál czélszerűbb terjesztési módja a könyvnek a szabad colportage. Igaz, hogy colportage a ponyvairodalmat is beviszi a tömegekbe. De azok, a kik a sajtószabadságért a censura ellen a nagy csatát a rendőr-állammal szemben megvívták, abból a felfogásból indultak ki, hogy a szellemi világban az igaz, a jó, a szép mindig utat tör magának. E nélkül a politikai optimismus nélkül általában a gondolat-, szólás- és sajtószabadság elvén felépülő modern alkotmányok üdvös voltában sem lehetne hinni. Napról-napra látjuk, hogy a sajtó a nyomtatott betű milliárdjait szórja ki Budapest asfaltjára és granitjára és a czikkek iránya nem egyszer romboló, hangja szenvedélyes és féktelen. De a magyar ember józansága és a népünk közt folyton terjedő cultura ereje akkora, hogy ebből a betűvetésből még sem aratunk vihart. Hogy a jó könyv elnyomja az irodalmi gázt, abban döntő szolgálatot tehetnek nagy kiadó-czégekink. Hogy micsoda nemzeti és culturalis feladatot oldott meg a Reklam-czég az *Universalbibliothek* közrebocsátásával, azt mindenki tudja és bámulja, a kinek ezek a narancsszinű füzetek a kezébe kerültek. A népjóléti központnak egyik fontos feladata, hogy a nagy magyar könyvkiadó-czégeket a budapesti tömegek culturalis szükségletei felől tájékoztassa s állandó érintkezés rendjén a szabad colportaget is bevonja a székesőváros népművelő munkájába.

Budapestnek a többi magyar község fölött abban a nagy előnyben van része, hogy itt vannak állami múzeumaink és színházaink. A múzeumok elsősorban a tudományos világ, a művészkörök és a műveltebb osztályok igényeit elégítik ugyan ki, de a modern museologia egyik jelentékeny proble-

májának tekinti, hogy ezek az intézetek a népművelés szempontjából is ki legyenek használhatók. Mindenesetre nálunk is meg lehetne kísérelni a múzeumokban való csoportos vezetést s ennek rendjén a gyűjteményeknek, a kiállított tárgyaknak népies megmagyarázását, mi különösen akkor vezetne számottevő eredményekre, ha előadási sorozatokon az érdeklődőket a museumlátogatásra előkészítenék s nem véletlenül összeverődött csoportokat kísérnének végig a gyűjteményeken.

A színházakbaa meg különösen nagy népművelő erő rejlik. Sok vidéken maga a nép is szívesen tart előadásokat, melyek helyenkint szinte művészi fokot érnek el. Athén népe pedig már több mint kétezer évvel ezelőtt egyetlen délután három tragédián felül még egy satirjátékot is feszült figyelemmel végignézett. Persze tisztán irodalomtörténeti jelentőségű darabokkal a tömegek érdeklődését felkelteni és lekötni nem lehet. Az egészséges humor ellenben rendkívüli vonzerővel bír éppen a népre. Ha színházaink hajlandók lennének olcsó és népies előadásokat tartani, akkor meg kell szervezni, hogy a jegyek csakugyan a nép kezébe kerüljenek és a helyeket ne olyanok űljék tele, a kik drágább helyárakat is megfizethetnek. A csak ritkábban tartható népies előadásoknál fontosabb a színházak karzatának a népművelés szempontjából való kihasználása. A karzati helyek jelentékeny része gyakran üres. Gondoskodni kellene, hogy a karzati jegyek eljuthassanak a nép kezébe.

A tömegek művészi nevelése szempontjából nagy jelentősége van a zenének, különösen olyan sajátos zenével bíró dalos nemzetnél, mint a magyar. Szomorú jelenség, hogy a fővárosba beköltöző nép ajkán lassanként elhal az ének, a mi a kedély sivárrá válásának is jele. A népiskolai zenetanítás és daloskörök szervezése sokat segíthet a bajon. Klasszikus zenével való kísérletezéstől ellenben nálunk ma még eredményt alig várhatunk, a mit a Kun László kitűnő zenekarával tett kísérlet balsikere is bizonyít.

Korunk közvéleménye rendkívül igazságtalan az egyházak hatalmas népművelő munkájával szemben. A katolikus egyház monumentális templomépületei festményeikkel és szobraikkal, az ősrégi szertartások és az egyházi zene nagyobb hatással voltak a tömegeknek a művészetek útján való nemesí-

tésére, mint bármely más tényező. Az egyház továbbá a szentbeszéd alakjában az iskolán kívüli oktatást oly időben honosította meg, mikor a népművelés kérdéseivel a világon még senki sem foglalkozott. A reformatio pedig már a XVI. században praedicationával és sajtóval fordult a tömegekhez s tartotta fenn még a török hódoltság idején is a műveltséget az Alföld és a Dunamellék magyar népében. Budapest, sajnos, a legújabb időkig templomtalan város volt. A belvárosban és a budai részeken aránylag sűrűen vannak régi templomok, de azon az egész óriási területen, melyen az új Budapest kiépült, a periphaetiákon, épen ott, a hol a munkás-tömegek laknak, alig akad egy-egy templom. A bevándorló vidéki nép magával hozta atyáinak hitét és vasárnaponkint a fővárosban is épen úgy eljárt volna a templomba, mint a hogy eljárt szülőfalujában, ha erre alkalma nyílik. De lelki gondozás hiányában hite lassanként elhalványodott, egy egészen új nemzedék pedig már templom nélkül nőtt fel. Nagy népművelési feladata a székesfővárosnak és egyházainknak, hogy a plebániák és lelkészségek számát lényegesen szaporítsák. A legújabb időben épült katolikus templomoknak, a nagy szívóssággal végzett socialis munkának és a protestans egyházak által kifejtett nagyszabású belmissiói tevékenységnek hatása már is kifejezésre jut a lakosság valláserkölesi culturájának emelkedésében.

A szabadoktatás rendszerint az általános műveltség terjesztésére helyezi a fősúlyt. Irodalmi és történelmi ismeretek közlése nemesíti a kedélyt és a népművelésnek egyik főcélja épen a tömegek érzelmi világának nemesítése. De az ilyen ismeretek elsajátítása gyakorlati eredménnyel nem igen jár s azért a szellemi iránynak túltengése esetén a tömegekben igen könnyen meginog a hit az egész actio hasznossága iránt. Azt kell kikeresnünk, a mi az érdeklődést könnyen felkelti, szórakoztat és gyönyörködtet s lehetőleg mellőzni kell a pusztán elméleti fejtegetéseket.

Számolnunk kell azzal is, hogy a most folyó világháborúból győztesen, de anyagi terhekkal súlyosan megrakva kerül ki a magyar nemzet. Hogy ezeket viselni tudjuk, népünknek keresőképességét kell lényegesen emelni. A gazdasági cultura valósággal meghatványozza a munkás termelőerejét és kereső-

képességét. Rá kell szoktatni a gazdasági gondolkodásra és a gazdaságos életre. Meg kell ismertetni a tömegekkel azokat a gazdasági intézményeket, melyekkel az állam, testületek, egyesületek, szövetkezetek, a kisemberek segítségére jönnek. Hogy a legnemesebb indoktól vezetett népies közgazdasági politika igen sok esetben nem éri el a célját, annak főoka rendszerint abban rejlik, hogy azok, a kiknek segíteni akar, nem szereznek tudomást a számukra nyújtott kedvezményekről. Mentől bonyolultabbá válik a modern gazdasági élet, annál nagyobbak azok a veszedelmek, főleg kizsákmányolási lehetőségek, melyek a tanulatlan, a tájékozatlan embert fenyegetik. A saját kárán tanulás ezen a téren drága autodidaxis. De általános érvényű gazdasági ismeretek és tájékoztatás nyújtásán kívül módot kell adni a kisembernek, hogy saját szakmájában magát tökéletesíthesse, a tanulatlan napszámos pedig magát felnőtt korában szakmunkássá képezhesse ki s így munkájának belértékét növelje. Főleg az állam és a város ipari és kereskedelmi tanintézetei egyes előadásokkal, esti tanfolyamokkal, modern munkaeszközök, gépek és termelési eljárások szemléltetésével nagy szolgálatot tehetnének a dolgozó és kereső Budapestnek.

Az általános védkötelezettség közel négy éven keresztül veti oda egész Magyarország férfinépesességét a modern rombolás legraffináltabb eszközeinek. Nem csoda, hogy életben és egészségben a legsúlyosabb veszteségeket szenvedtük. Különös súlyt kell hát fektetnünk a nép egészségügyi culturájának emelésére. Hiszen a leghatásosabb desinfectior nem a carbol, hanem a nép egészségügyi műveltsége, a ragályok mibenállásának ismerete és a fertőzés ellen kiadott szabályok értelmes megtartása. És élettét is az biztosítja igazán, hozzátartozói jövőjéről az a családfő gondoskodik köteles előrelátással, a ki maga egészséges, józan életmódot folytat. A népjóléti központ népművelési szakosztályának, a közegészségügyi és socialis kérdésekkel foglalkozó testvérosztályok közreműködésével, különös gondot kell majd fordítania az egészségügyi ismereteknek minél szélesebbkörű terjesztésére.

De nem elégséges, ha az anyát gyermekének csak testi ápolására tanítjuk meg. Meg kell tanítani a szülőt gyermeké-

nek okszerű nevelésére is. Kis virágos kert a gyermeklélek, melyben éppen a műveletlen osztályoknál iszonyú pusztításokat vihet végbe a szülői féktelenség, a szülői szenvedélyeskedés vihara. Sok, igen sok ember idegbaja, társadalmi balsikere, szerencsétlensége, sőt bűnei a szülők értelmetlenségére, közönyére, lustaságára, szilajságára vezethetők vissza. Gondot kell fordítanunk a szülők pædagogiájára.

Azon dolgozunk, hogy országgyűlési választói jogunkat kiterjesszük s általában közintézményeinket demokratikus irányban átalakítsuk, újjászervezzük. Az ókorban, a városi államokban, mint a görög mondotta: a polisban, az állampolgári nevelést elvégezte maga az agora, a népgyűlések és a bírói tárgyalások meghallgatása, utóbb pedig az azokban való activ részvétel. A modern államokban, a politikai életnek ezekben a drednoughjaiban a nép politikai nevelése már sokkal nehezebb, sokkal bonyolultabb feladat. A háború a néplélek mélyéből olyan hangulatokat csalt elő, melyek ma még egész mívoltukban ismeretlen tömegvágakhoz és törekvésekhez vezethetnek. A tömegek ilyen lelki hangulata mellett kétszeresen fontos, hogy politikai ügyekben is önálló gondolkodásra neveljük, mi az ámitás legbiztosabb ellenszere. A politikai népnevelésnek ki kell terjeszkednie a városi és állami életre egyaránt.

Nálunk az országos választások hasonlíthatatlanul nagyobb érdeklődés mellett zajlanak le, mint a községi választások s a városi dolgokra csak akkor irányul nagyobb közfigyelem, ha a pótadókat emelik. Pedig nagyvonalú, céltudatos és népies községi politika a lakosság testi és szellemi jóléte szempontjából számos vonatkozásban talán még fontosabb, mint a kormánynak inkább általánosságokban mozgó országos politikája. A jogállam eszményétől visszatérőben vagyunk a jóléti állam eszményéhez. Az igazán modern állam nem éri be a jogrend fenntartásával, hanem működési körét kiterjeszti a népesség testi, szellemi és gazdasági jólétének munkálására is. Ezt az óriási munkakört maga az állam kizárólag hivatalnokaival nem lenne képes ellátni. Ez a burocracia túrhetetlen túltengéséhez vezetne. Az állam kénytelen lesz tehát a szabad társadalmi elemet, különösen az önkormányzati testeket s ezek

között első sorban a városokat a nagy munkába bevonni. A városok hivatása, hogy a nagy országos feladatokat a saját különleges helyi szükségleteik figyelembevételével maguk hajtásáig végre, maguk valósítsák meg, mi csak a helyi viszonyokat ismerő polgárság állandó érdeklődése és áldozatkész közreműködése esetén lehet valóban áldásos. A nagyvárosoknak a háború óta meghatványozott feladatait tekintve, valósággal parancsoló kötelesség, hogy a lakosságból ne csak gyönyörű városunkat szerető budapestieket, hanem a községi dolgokkal behatóan foglalkozó igazi városi polgárokat neveljünk.

Az országos politikára való nevelésnek egyik nagy nehézsége, hogy ezen a téren az általános nemzeti érdek és a pártfelfogás összebogozódik. Hiszen minden párt azt hiszi és hirdeti, hogy a nemzeti érdeket ő képviseli igazán. Így aztán könnyen megeshetik, hogy valaki azt hiszi, tisztán tárgyilagosan, kizárólag általános nemzeti szempontból állít valami kérdést hallgatói elé s tényleg mélyen pártvizeken evez. És a szükségképen pártatlan népművelés még sem mondhat le a nép politikai kulturájának emeléséről. Kötelessége, hogy az állam alapintézményeivel a nép minél szélesebb rétegeit megismertesse, továbbá, hogy azoknak az időszerű nagy kérdéseknek lényegét, horderejét s a különböző pártoknak ezekre a kérdésekre vonatkozó különböző álláspontját a tömegeknek a lehető legnagyobb tárgyilagossággal megmagyarázza. A többi, különösen a kérdésekkel szemben való állásfoglalás indokolása már a pártok dolga, melyeknek ezt a kötelességüket sokkal komolyabban kellene felfogniok. Engem mindig szégyenérzéssel tölt el az a sok értelmetlen badarság, a mivel a választásoknál minálunk a tömegeket ámítják. A nyugaton a korteskedésnek ezt a szégyenletes módját valóságos politikai szabad-oktatás váltotta fel, melynek révén a politikai pártok híveiket öntudatos választókká igyekeznek kiképezni. Ha azt akarjuk, hogy mind népiesebbé váló közéletünk javára váljék a magyar nemzetnek, akkor nekünk is le kell szoknunk a korteskedés féktelen fajtáiról és a pártoknak programjuk népies kifejtésére, megmagyarázására és indokolására, a pártvezérek beszédeinek terjesztésére kell a súlyt helyezniök.

A népművelőre óriási munka vár. Nemesak azért, mert

népünk egy része a culturának még elég alacsony színvonalán áll, nemcsak azért, mert a kutató elme ismereteink tömegét szüntelenül gyarapítja, hanem azért is, mert a már egyszer elért értelmi színvonalért is mindig újból és újból kell küzde-nünk. Hiszen a culturának két legnagyobb ellensége a feledés és a halál.

Ányos Pál, a XVIII. század magyar lyrikusa, szívesen járt a Gellérthegy szikláin s ott a nagy esendben elmerengett a Duna partján, a kettős városon. Mennyivel más volt a kép, mely a XIX. század végén azon a helyen mi elénk tárult. A merre a szem ellátott, mindenfelé lázas munka, mindenfelé építkeztek. Midőn ilyen építkezést szemléltem, odaszólt hozzám egy öreg kőmíves: «Űram, forró ez a téglá, még ezzel a kérges két tenyercemmel is alig-alig bírom megfogni». Azon melegen, a mint a kemenczéből kivették, falazták be a téglát az épülő házakba. Azóta az én emlékezetemben ezek a meleg téglák úgy élnek, mint Budapest fejlődésének symboluma. Most megint építünk, de nem házat, hanem a budapesti népművelés nagy rendszerét. Építsük ezt is a szeretet meleg tégláival, tegyük meg valamennyien a magunk kötelességét.

GRÓF KLEBELSBERG KUNO.